

ВПЛИВ СУЧАСНИХ СИСТЕМ МИСЛЕННЯ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У статті розглянуто основні характерні риси політичної системи, що склалася у сучасній Україні. Визначено сутність впливу сучасних систем мислення та освіти на державотворчий процес. Проаналізовано шляхи мінімізації їх негативного впливу на процес формування державотворення в Україні.

The characteristic lines of the political system, which was created in modern Ukraine, are considered in the article. The essence of influence of the modern systems of thought and education on a state creative process is defined. The ways of minimization the negative influence on forming process of state creation in Ukraine are determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Еволюційна трансформація будь якого суспільства сприяє розвитку філософсько-освітніх та політичних концепцій задля вироблення й засвоєння на рівні всього соціуму, соціальних груп та окремих індивідів систематизованих знань про політику і навичок участі у політичному житті, а також розвитку сучасних систем мислення, основою яких є формування освіти як чинника державотворення та інституційна модернізації українського суспільства. При цьому слід зазначити, що наука і освіта, які є базисом формування сучасного мислення, постають засобом збереження і зміцнення державності. Саме тому зазначена тема є надзвичайно актуальною для української держави.

Характерними рисами політичної системи, яка склалася в сучасній Україні, є низький рівень конкурентоспроможності, слабкість соціальних інститутів влади, відсутність ефективного механізму розробки і реалізації освітньої політики, зрощування держави і бізнесу. У зв'язку з цим задля формування сучасного державницького мислення важливого значення набуває розробка поняття освітньої політики, її принципів, суб'єктів, засобів регулювання, зокрема нормативно-правових. Розробка проблематики політики в освітній галузі також є актуальною з огляду на орієнтацію нашої держави на інтеграцію до європейських структур. Інтеграційні процеси зумовлюють необхідність імплементації міжнародно-правових стандартів у внутрішнє законодавство держави, приведення правових актів України з питань освіти у відповідність до міжнародних правових стандартів. Однак при цьому необхідно зберегти національні традиції, особливості та характерно риси українського суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Слід зазначити, що ступінь наукового опрацювання проблеми є досить високим: література за тематикою є надзвичайно чисельною і різноманітною, охоплює широке коло освітніх та філософсько-політичних проблем, які досліджують вітчизняні та зарубіжні представники соціальної філософії, філософії освіти, соціології освіти, педагогіки.

Важливість питань освіти постійно підкреслюється міжнародною спільнотою. ООН, ЮНЕСКО наголошують на визначальній ролі освіти в розвитку держави, суспільства та, найважливіше, кожної людини. Звичайно, увага з боку міжнародних організацій до проблем становлення та розвитку освітніх систем має вагоме значення. Щороку ЮНЕСКО констатує зменшення неписьменного населення на планеті, збільшення кількості охоплених навчанням, підвищення рівня якості освіти як визначальних факторів розвитку суспільства, а також чинників, що дають можливість людині брати участь в житті суспільства. Відомий лауреат Нобелівської премії миру Нельсон Мандела наголошував, що "освіта є наймогутнішою зброєю, яку ми можемо використати для зміни світу" [1, с.39].

На конференції ЮНЕСКО в Женеві 25 листопада 2008 р., у ході якої розглядалася доповідь "Подолання нерівності: важлива роль управління" про стан реалізації Дакарських зобов'язань 2000 р. щодо освіти для всіх, керівництво ЮНЕСКО засудило байдужість політиків та слабку внутрішню політику держав стосовно виконання завдань у сфері освіти. ЮНЕСКО наголошує, що уряди можуть зробити багато для того, щоб збалансувати можливості в освіті, працюючи одночасно з громадянським суспільством та місцевими рухами з метою проведення змін [2, с.6].

Незважаючи на підвищення статусу міжнародного законодавства, постійне удосконалення національної законодавчої бази відповідно до норм міжнародного права, міжнародне нормативно-правове забезпечення, у тому числі в галузі освіти, має лише рекомендаційний характер і не може повною мірою забезпечити функціонування та розвиток систем освіти кожної країни. Саме тому, питання освіти в державі має стати предметом вироблення належної освітньої політики.

Останнім часом постійно підкреслюється важливість проблем управління, оскільки очевидно, що стихійні та неконтрольовані соціальні процеси несуть значну загрозу стабільності суспільства [2, с.75]. Особливу увагу управлінню освітою сьогодні приділяє ЮНЕСКО. Управління розглядається міжнародною організацією як процес, політика та інституційні засоби, що об'єднують багатьох учасників у сфері освіти [1, с.6].

При цьому підкреслюється, що управління освітою є не просто системою адміністрування та менеджменту у сфері освіти в будь-якій країні, а пов'язано з формальними і неформальними процесами, у рамках яких визначається політика та виділяються пріоритети [1, с.149]. У загальному контексті освітня політика визначається її суб'єктом, тому може бути: державною, громадською, регіональною, європейською тощо [3, с.39].

Державна політика щодо освіти посідає особливе місце та є окремим предметом дослідження на сучасному етапі. Термін "державна політика у сфері освіти", або "державна освітня політика", використовується з 60-х рр. ХХ ст., коли роль освіти на державному рівні почали розглядати як важливий фактор економічного розвитку і соціального прогресу, як сферу, що потребує особливої уваги на загальнодержавному рівні [4, с.11]. Сьогодні питання формування та реалізації державної освітньої політики досліджують В. Луговий, В. Кремень, Н. Протасов, Л. Парашенко, Л. Ващенко, В. Клепко, Д. Дзвінчук та ін. Серед зарубіжних дослідників питання освітньої політики вивчає М. Генсон, зокрема, через моделі державного управління освітою; Б. Вульфсон, який досліджує реформування освіти, у тому числі освітню політику на тлі глобальних тенденцій.

Особливість формування державної політики у сфері освіти пов'язана з тим, що функціонування освітньої системи включає низку компонентів, тому, як відзначив Б. Вульфсон, поняття "освітня система" передбачає не лише діяльність держави в цій сфері, а й значний вплив, що справляють політичні партії, громадські організації, науково-дослідні центри та педагогічна спільнота [2, с.69]. В. Клепко відзначає особливість освітньої політики на пострадянському просторі як системи економічних, організаційних, соціальних та інших заходів з прямими і зворотними зв'язками між складовими її елементами та складовою частини політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти [3, с.40].

Н. Сидорчук підкреслює, що освітня політика держави акумулює стратегічні лінії розвитку національної системи освіти в контексті світових тенденцій [5, с.88]. У дослідженні І. Іванюк питання освітньої політики розглядається як складова галузі суспільної політики. Освітня політика визначається як низка дій, спрямованих на досягнення цілей системи освіти [6, с.14].

Російські науковці також дають різні за формою, але схожі за змістом визначення освітньої політики як специфічної діяльності держави та інших суб'єктів, спрямованої на формування перед системою освіти цілей та завдань, а також їх досягнення з використанням відповідних механізмів, дій та ресурсів [7, с.15].

Міжнародний центр перспективних досліджень акцентує увагу на тому, що освітня політика повинна передбачати не засіб вдосконалення адміністрування, а основу стратегії суспільної та державної розбудови і потребує різноманітного за устроєм освітнього простору [8, с.15].

Сьогодні існує багато думок щодо ролі державної освітньої політики, однак усі вітчизняні дослідники схиляються до того, що саме виважена державна освітня політика та реальне втілення принципу пріоритетного розвитку освітньої галузі спроможні вивести освітню систему України з кризи [9, с.70].

Дослідження проблеми управління освітньою галуззю на різних етапах історичного розвитку нашої держави здійснювали С. Майборода, В. Берека, Н. Сидорчук. Дослідники підкреслюють визначальну роль держави щодо регулювання освітнього процесу відповідно до вимог часу та з метою коригування соціально-економічної ситуації, наводячи низку прикладів щодо формування різноманітних ланок освітньої системи для розв'язання економічних проблем.

Найбільш важливим для науковців у контексті сучасних державотворчих процесів, на наш погляд, є необхідність визначення ролі сучасних систем мислення та освіти як фактора, що забезпечує стабільність, стійкість і відтворюваність української державотворчої традиції.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зрозуміло, що суспільство і освіта – єдина, взаємопов'язана система, а модернізація освіти та формування сучасних систем мислення – соціально детермінований, керований процес. Його зміст та спрямованість визначається через існуючі в суспільстві політичні механізми взаємодії різноманітних інтересів (класових, корпоративних, професійних тощо), характер їх прояву в освітній політиці, в діяльності її основних суб'єктів, перш за все держави. Політичний вимір освіти – відносно нова проблема для вітчизняного державотворення. До того ж актуальність обраної теми підсилюється тим фактом, що світоглядні знання особливо необхідні громадянам та їх об'єднанням, які діють у демократичному суспільстві, оскільки вони неминуче повинні взаємодіяти між собою і державою, виступаючи в якості активних суб'єктів сучасного політичного процесу.

Актуальними є також проблеми організації та управління освітньою політикою на сучасному етапі українського державотворення. Сьогодні освіта розглядається як стратегічний пріоритет будь-якої державної політики, проблема формування якої потребує особливої уваги. Досвід ХХ ст. показує неможливість подолання кризи цивілізації лише шляхом змін у соціально-економічних відносинах та політичних системах. Для дійсно прогресивної трансформації суспільних відносин потрібні корінні зміни у свідомості та поведінці самої людини [2, с.40]. Розвиток сучасного суспільства у напрямі демократії, вільної ринкової економіки не може залишати осторонь освіту, оскільки освіта безпосередньо впливає на формування особистості та сприяє впровадженню перетворень у суспільстві.

Постановка завдання. Для визначення ролі сучасних систем мислення та освіти необхідно здійснити комплекс першочергових заходів, які полягають у наступному:

- визначити концептуальні методологічні засади дослідження сучасних систем мислення в контексті політичних трансформацій;
- розкрити сутність та особливості соціально-політичного контексту (інституцій, процесів, характеру владних стосунків тощо) формування освітньої політики в Україні;
- зробити ретельний аналіз суспільного механізму взаємодії освіти як чинника формування сучасних систем мислення і політики та визначити його параметри, основні інституції та динаміку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження багатьох вчених у цій сфері ґрунтуються на припущенні, що цілісне дослідження сутності та особливостей реалізації державної політики у сфері освіти в сучасних умовах дасть змогу визначити основні напрями її оптимізації, засоби і механізми реалізації, адекватні тим процесам і тенденціям, що

спостерігаються у політичному житті суспільства. На наш погляд, така позиція є слушною.

Задля визначення впливу сучасних систем мислення на процес формування державотворення в Україні необхідно враховувати методологічні засади дослідження політичного виміру освітніх трансформацій у пострадянському суспільстві. Їх основу складають соціоісторичний та соціокультурний підходи в системному поєднанні, що дозволяє досліджувати освітню політику в її особистісному, суспільному та культурному вимірах, у відповідному соціальному просторі та часі, надає можливість застосовувати способи, процедури та методи соціальної філософії, соціології, політології та інших наук.

Сутність впливу сучасних систем мислення на процес формування державотворення розкриває суспільний механізм трансформації соціальних інтересів в освітню політику. Він є уособленням та кінцевим результатом взаємодії існуючих соціальних сил, політичних інститутів, індивідів та інтелектуальних ресурсів як між собою, так і з оточуючим середовищем – економічною, соціальною, правовою системами, існуючою політичною культурою, її різними сегментами.

Визначаючи ступінь впливу сучасних систем мислення на процес формування державотворення, необхідно врахувати характер соціальної та політичної систем, сутність політичного режиму, способи та шляхи рекрутування влади, правлячої еліти, прийняття та виконання політичних рішень, домінуюча політична культура, історичні традиції тощо.

Сучасна сфера освіти перебуває під впливом соціальних та економічних чинників, тому освітня політика не повинна відокремлюватися від національного, економічного і соціального розвитку держави. Освіта має плануватися і впроваджуватися в рамках цих змін [6, с.44]. Серед факторів, що зумовлюють та визначають вектор розвитку управління освітньою галуззю, є:

- зовнішні: науково-технічний прогрес, зміни соціально-економічного стану країни, характер та особливості управління суспільством, розвиток науки та теорії управління, соціально-політичні фактори, світовий контекст розвитку освіти;
- внутрішні: зміна освітньої парадигми, розвиток школи [10, с.124].

Освіта в усьому світі нині є одним із ключових завдань стратегічного планування. ЮНЕСКО сьогодні закликає політичних лідерів зробити освіту сутністю стратегії національного розвитку [1, с.282].

Аналізуючи політику держав у сфері освіти, ЮНЕСКО констатує "відсутність загального рецепту ефективного управління" [2, с.147] і тому кожній країні доводиться розробляти власну національну та місцеві стратегії. Характеризуючи гуманітарну політику України та розуміючи виключну роль освіти, С. Здіорук підкреслює, що освіта є одним із чільних чинників, які реально визначають майбутнє нації [11, с.235].

Тому в Україні акцент на пріоритетність освітніх питань в державній політиці постійно визначається всіма гілками влади. Доказом розуміння важливості ролі освіти є розробка та прийняття Національної доктрини розвитку освіти як головного документа, що визначає стратегічні напрями розвитку освіти. Стратегія розвитку змісту освіти полягає в тому, що вона виступає одночасно інструментом та засобом реалізації загальнонаціональних інтересів і пріоритетів держави.

Мета державної політики України щодо розвитку освіти, визначеної урядом, полягає у створенні умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [12]. Визначення мети державної політики у сфері освіти є головним орієнтиром формування освітньої політики, що базується на таких важливих принципах, як:

- поєднання інтересів особистості, суспільства та держави у сфері освіти;
- збереження та розвиток фундаментальних здобутків у сфері освіти;
- забезпечення цілісності освіти різних рівнів, перетворення освіти в процес безперервного

розвитку особистості протягом всього життя з урахуванням попередньої освіти людини та її професійного зростання;

- підвищення на всіх рівнях освітньої системи ролі держави та суспільства в управлінні системою освіти та в оцінці результатів діяльності освітніх закладів;
- збереження в системі освіти провідної ролі державних закладів поряд з підтримкою недержавних навчальних закладів;
- підтримка громадських ініціатив та суспільних інститутів у сфері освіти [13].

Висновки і перспективи подальших розробок. Здійснивши аналіз публікацій з означеної проблематики, ми дійшли висновку, що для мінімізації негативного впливу сучасних систем мислення на процес формування державотворення в Україні, для прогнозування наслідків такого впливу і забезпечення «зворотного» зв'язку необхідно впроваджувати в практичну діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування, в діяльність освітніх закладів сучасні методології аналізу політики. Тільки такий підхід гарантуватиме відповідність якості державного управління суспільним очікуванням, що забезпечить впровадження в Україні політики розвитку.

Література

1. Преодоление неравенства: важная роль управления. Всемирный доклад по мониторингу ОДВ (образования для всех): [пер. с англ.]. – Б.г.: ЮНЕСКО, 2009. – 530 с.
2. Вульфсон Б. Л. Мировое образовательное пространство на рубеже веков / Б. Л. Вульфсон. – М.: Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та, 2006. – 235 с.
3. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава: ПОППО, 2006. – 328 с.
4. Красняков Є. В. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти / Є. В. Красняков // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 11–13.
5. Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект: [монографія] / за заг. ред. Н. Г. Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 300 с.
6. Іванюк І. В. Освітня політика: [навч. посіб.] / І. В. Іванюк. – К.: Таксон, 2006. – 226 с.
7. Беляков С. А. Образовательная политика и управление образованием / С. А. Беляков // Университетское управление: практика и анализ. – 2008. – № 6. – С. 12–31.
8. Україна потребує стратегії реформування освіти // Вісн. центру. – 1999. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.icps.com.ua/files/articles/30/.../nl_ukr_19990329_0011.pdf.
9. Лукіна Т. Роль державного управління освітою у подоланні кризи в освітній галузі / Т. Лукіна // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2003. – Вип. 4. – С. 70–76.
10. Берека В. Є. Актуальні проблеми управління освітою / В. Є. Берека, І. М. Щоробура. – Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2006. – 147 с.
11. Гуманітарна політика Української держави в новітній період: [монографія] / за ред. С. І. Здіорука. – К.: НІСД, 2006. – 403 с.
12. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002: за станом на 10 вересня 2009 р. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/dokumenty/288-vidpovid-komitetu-verkhovnoyi-radi-ukrayini-na>.
13. Слостенин В. А. Основные тенденции развития современной образовательной политики в Российской Федерации [Электронный ресурс] / В. А. Слостенин. – Режим доступа: <http://scientific-notes.ru>